

Salamandra

NR 1/2010 (29)

CENA 8 zł (VAT 0%)

Magazyn Przyrodniczy

KUKUŁECZKA KUKA

O tym, jak spryt popłaca

BORSUKI

smakosze
dżdżownic

BOBRY WINNE POWODZI?

HERPETOLOGICZNA SENSACJA!

W Polsce pojawił się nowy gatunek węża

CAD 5000 egz.

Łowca ryb w węzowej skórze

for. Petr Vlček

W 2009 r. w rejonie Cieszyna, po polskiej stronie granicznej rzeki Olzy, udało nam się zaobserwować młodego osobnika zaskrońca rybołowa. Nie była to jednak obserwacja przypadkowa. Braliśmy pod uwagę możliwość występowania tego południowego gatunku po naszej stronie granicy, gdyż wcześniej nasz czeski kolega Petr Vlček odkrył w rejonach miasta Haviřov (Hawierzów) (północno-wschodnie Czechy) jego dość liczną populację. Po kilkudniowych poszukiwaniach udało się to potwierdzić.

Jest to pierwsze stwierdzenie zaskrońca rybołowa (*Natrix tessellata*) w Polsce. Obserwowany przez nas okaz pochodził najprawdopodobniej z rozradzającej się populacji z rejonu Haviřova, liczącej co najmniej kilkadziesiąt dorosłych i rozmnażających się osobników. Należy nadmienić, że w przeszłości przedstawiciele tego gatunku okazjonalnie chwymano w Polsce w głębi kraju – np. koło Warszawy, co świadczyło raczej o ich celowym wypuszczeniu.

Rodzaj *Natrix* (zaskrońiec) jest dość szeroko rozpowszechniony, gdyż jego przedstawiciele zasiedlają obszar rozpościerający się od krańców północnej Afryki, poprzez większą część Europy, środkową i mniejszą Azję, lokalnie aż po południową Azję. Do tego rodzaju węży zaliczane są

obecnie 3–4 gatunki: zaskrońiec czarnogłowy (*N. megalocephala*) – klasyfikowany często jako jeden z podgatunków zaskrońca zwyczajnego, zaskrońiec żmijowy (*N. maura*), zaskrońiec zwyczajny (*N. natrix*)¹ i zaskrońiec rybołów (*N. tessellata*).

Najmniej znaną spośród nich formą jest zaskrońiec czarnogłowy, opisany dopiero w 1987 roku i występujący w zasadzie jedynie w rejonie Kaukazu. Kolejny gatunek – zaskrońiec żmijowy – preferuje ciepłe rejony Europy (Francję i półwysep Iberyjski) oraz północne krańce Afryki. Jest węzem zazwyczaj ubarwionym w kolorze brązowym, brunatnym, na grzbiecie którego występuje ciemniejszy deseń, często układający się w zygzak, charakterystyczny dla kilku europejskich gatunków żmij (stąd jego zwyczajowa nazwa).

Zdecydowanie najbardziej rozpowszechnionym gatunkiem – w tym także w Polsce – jest zaskrońiec zwyczajny, którego głównie w Europie (ale także w północnej Afryce i środkowej Azji) napotkać można w wielu różnorodnych środowiskach wodnych i podmokłych. Systematyka tego politypowego gatunku jest ciągle dyskutowana. Ze względu na jego bardzo zróżnicowane ubarwienie i inne cechy populacyjne, naukowcy wyróżnili około 15 podgatunków.

Równie szeroko rozpowszechniony jest ostatni z wyżej wymienionych gatunków – zaskrońiec rybołów – zasiedlający ciepłe i gorące rejony południowej Europy (półwysep Apeniński, Półwysep Bałkański), Azję Mniejszą i Azję

¹ Zobacz: Pogromca żab – MP SALAMANDRA 2/2007 (24).

Środkową, zachodnie Chiny i północno-zachodnie Indie. Poza tym w Europie występuje on jeszcze dość powszechnie w zwartym zasięgu w Szwajcarii, Austrii, na Słowacji i w południowych Czechach, a ponadto na nielicznych stanowiskach izolowanych np. w południowo-zachodnich Niemczech i w północno-zachodnich Czechach. Jedno z bardziej wysuniętych na północ stanowisk – położone nad Elbą, w rejonie miejscowości Meißen (Miśnia; południowo-wschodnie Niemcy) – przestało istnieć w latach 80. XX w., jednakże od kilku lat czynione są próby jego reaktywacji, poprzez reintrodukcję węży pochodzących z Czech.

Zaskroniec rybołów (podobnie jak zaskroniec zwyczajny) jest silnie związany ze środowiskiem wodnym, zarówno z wodami stojącymi, jak i ciekami. Większość okresu aktywności spędza w ich bliskim otoczeniu, odpoczywając, wygrzewając się lub polując na swoje ulubione ofiary, jakimi są różne gatunki ryb. Poluje przede wszystkim na małe okazy płoci (*Rutilus rutilus*), wzdreg (*Scardinius erythrophthalmus*), uklei (*Alburnus alburnus*), jazi (*Leuciscus cephalus*) i innych pospolitych gatunków ryb. Ich udział w pokarmie tego węża może wahać się od ok. 90% do nawet 100%. Chociaż jest sprawnym i aktywnym łowcą, skutecznie eliminuje przede wszystkim osobniki osłabione i chore.

Rybołów charakteryzuje się bardzo zmiennym ubarwieniem. W zależności od rejonu występowania i w poszczególnych populacjach, zmienność ta może być ogromna. Na wierzchniej części ciała dominuje kolor oliwkowy, brązowy, szary lub popielaty (w różnych odcieniach). Dodatkowo obecne są także różnokolorowe, zazwyczaj czarne nakrapiania, różnokształtne plamki i cętki – niekiedy tworzące łączące się ze sobą wzory. Zdarzają się także osobniki niemal jednobarwne, w tym melanistyczne. Brzuszna część ciała

Wykluwający się z jaja
zaskroniec rybołów
fot. Petr Vítěk

bywa bardziej jaskrawa, z większym udziałem kolorów: białego, żółtego, pomarańczowego i pomarańczowoczerwonego. Ubarwienie młodych osobników bywa nieco bardziej kontrastowe i z upływem czasu nieznacznie tonuje się.

Dymorfizm płciowy u tego gatunku (różnice w wyglądzie między samcem i samicą) jest słabo zaznaczony, a w miarę pewną cechą rozpoznawczą może być ukształtowanie okolicy kloaki, przedniej części ogona i jego długość w stosunku do długości tułowia. Samice osiągają nieco większe rozmiary i masę ciała od samców. Zasadniczo długość dorosłych węży nie przekracza jednego metra (zazwyczaj osiąga 60–80 cm). Rekordowo wyrosnięte osobniki mierzyły ok. 1,5 m długości całkowitej.

Samice rybołowa składają od 6 do 25 jaj, często w tych samych miejscach, co zaskronce zwyczajne (np. w stertach gnijących liści, próchnie drzew, przyzmachach kompostów itp.). Po okresie inkubacji trwającej 5–10 tygodni wykluwają się

Zaskroniec żmijowy – wyraźnie okrągła źrenica oka
odróżnia go od żmii, która ma źrenicę pionową
fot. Daniel Jablonski

Polski zaskroniec

Dotychczas w Polsce powszechnie znane były stanowiska występowania jedynie zaskronca zwyczajnego, który zasiedla cały nasz kraj, wyłączając najwyżej nad poziomem morza położone tereny górskie. Jest dobrze znanym i w społeczeństwie stosunkowo łatwo rozpoznawalnym gatunkiem, dzięki obecności w tylnej części głowy dwóch jaskrawych, odznaczających się plam. Kontrastują one z ciemniejszym zielonkawym, zielonkawobrunatnoszarym lub czarnym ubarwieniem reszty głowy oraz grzbietową i bocznymi partiami tułowia. Plamy te, zwane zaskroniowymi (stąd jego polska nazwa zwyczajowa – zaskroniec), są koloru żółtego, pomarańczowego lub białego w różnych odcieniach. U typowo ubarwionych węży najjaśniejszymi partiami ciała są okolice podgardzielowej części głowy i przedni brzuszny odcinek tułowia. Na południowo-wschodnich krańcach Polski, głównie w Bieszczadach, napotkać można także inną, bardzo rzadką odmianę zaskronca zwyczajnego, charakteryzującą się całkowicie lub niemal całkowicie czarnym ubarwieniem. Jest to tzw. odmiana melanistyczna, która często mylona jest z innymi gatunkami węży zasiedlającymi ten rejon kraju (głównie ze żmiją zygzakowatą).

młode mierzące 14–24,5 cm i ważące 3–9 g. Po pierwszej wylince, tj. po około siedmiu dniach od wyklucia się, rozpoczynają intensywne żerowanie, i w tym samym roku mogą osiągnąć nawet ponad 30 cm długości. Rosną więc szybko i po okresie 2,5–3,5 roku, przy długości około 50–60 cm, osiągają dojrzałość płciową. Są aktywne najczęściej od kwietnia-maja do września-października (oczywiście okres ich aktywności zależy głównie od rejonu występowania). W naturze dożywają do ok. 15 lat.

Zaskronce zwyczajne i zaskronce rybołowy w wielu siedliskach występują razem. Są zwierzętami bardzo łagodnymi, rzadko wykazującymi nieznaczną agresywność, a ich głównym sposobem obrony przed drapieżnikami jest szybka ucieczka do wody i ukrycie się wśród roślinności lub przy dnie akwenu. W przypadku gdy nie mają możliwości ucieczki, zazwyczaj zwijają się w kłębek, syczą, rozszerzają żebra w celu zwiększenia powierzchni ciała lub wywracają się na grzbiet, otwierają pysk, wysuwają język i nie wykonują żadnych ruchów – udając martwe. Bardzo skutecznym sposobem odstraszania przeciwnika jest także ich zdolność do wytwarzania cuchnącej cieczy, którą wydzielają np. w momencie chwytania.

Oba gatunki są pięknymi i pożytecznymi węzami, lokalnie w Europie niestety już coraz rzadszymi. Przypuszczamy, że odkrycie zaskronca rybołowa nad Olzą świadczy o naturalnym rozprzestrzenianiu się gatunku. Czy uda mu się bardziej rozprzestrzenić na terytorium Polski?

Petr Vlček

canis@tiscali.cz

Bartłomiej Najbar

B.Najbar@iis.uz.zgora.pl

Institut Inżynierii Środowiska,
Uniwersytet Zielonogórski

Daniel Jablonski

daniel.jablonski@balcanica.cz

Department of Zoology,
Faculty of Natural Sciences,
Comenius University

naukowe ciekawostki w serwisie

odkrywy.pl w WP.PL

Typowo ubarwiona dorosła samica zaskronca zwyczajnego

Fot. 2 x Bartłomiej Najbar